شاکارەکانی دوێنێ و ڕوانینە کورتەکانی ئەمڕۆ! ... سەدیق سەعید ڕواندزی

هەموو دەقێکی ئەدەبی،زادەی زەمەن و شوێنێکی دیاریکراوە.ئەگەر دەق بەرهەمی بیرکردنەوەو دنیابینی نووسەربێت لە هەڵومەرجێکی دیاریکراودا، ئەوانووسەریش وەك مرۆڤێك لەزەمەن و شوێنێك دەژیت و لەبەریەککەوتندایەلەگەڵ واقیع و دەوروبەر.لەم ڕوانگەیەشەوە، دیاردەکانی دەوروبەری دەبنە جێگەی تێڕامان و بیرکردنەوە کەدواجار ئەمەش لەدنیابینی نووسەردا ڕەنگدەداتەوە. لەبەشێکی زۆری دەقی ئەدەبیدا، دیاردە کۆمەڵایەتییەکان و سروشتی ژینگەیی و پەروەردەیی کۆمەلگای کوردی، بەتایبەتیش لەڕابردوودا دەبینرێت.

کەتیایدا نووسەرانی ئێمە، وەك پەیامێکی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی دەقی ئەدەبییان بینیوەو لەولاوەش ڕەخنەی هەموو ئەودیاردانەیان کردووە کەئەو کات بوونیان هەبووە. ناتوانین دەقێکی ئەدەبی لەچوارچێوەی ئەو زەمەن و شوێنە دابڕێین کەتیایدا نووسراوە.چونکە ئەودەقە بەرهەمی ئەو زەمەن و ژینگە کۆمەڵایەتی و پەروەردەیەیە. بۆنموونە: هیچ شاعیرێکی قۆناغی بیستەکان، باسی فەیسبووکی کردووە؟ بێگومان نەخێرچونکە بوونی نەبووە. بەڵام هەمان ئەو شاعیرانە، سەدان جارباسی نەخوێندەواریی و جیاوازی چینایەتی و ستەمی ئاغا لەجوتیارو پەچەی ئافرەتیان کردووە.کەواتە لەبونیادی هەردەقێکدا، واقیعێك بوونی هەیە کەدەلالەتە لەوکات.

بەهەمان شێوە ئێستا هیچ لەشاعیرانی ئێمە باسی نەخوێندەواری ناکەن. بۆیە ناکرێت دەقێکی چیرۆك یاخود ڕۆمان، بەمیتۆدو دنیابینی ئەمڕۆ بخوێنینەوە. بەدەربڕینێکی تر،ناکرێ ڕەخنەی چیرۆکنووسێك بکەین کەبۆچی لە پەنجاکاندا لەچیرۆکەکانی باسی هەژاری دەکات، باسی چەوسانەوەی چینایەتی دەکات، باسی ئاغاو جوتیار دەکات. چونکە ئەوکات ئەمە تیمەی چیرۆکەکان بووە. یاخود ئەو چیرۆکانە ڕەتبکەینەوە لەبەرئەوەی بەتەکنیکێکی سادە نووسراون و وەك چیرۆکەکانی ئەمڕۆ نین. کەهەرکەسێك وەها بیربکاتەوە، بەبڕوای من لە ئەرك و پەیامی قۆناغەکانی ئەدەب نەگەیشتووە. ئەمە بەومانایە نییە کەڕەخنەی ئەو دەقانە نەکەین، بەڵام بێ ئاگایەکی گەورەیە دەقێکی چیرۆکی پەنجاکان بەراورد بەچیرۆکێکی ئێستابکەین و

لەپەراوێزیشیەوە ئەوانەی ڕابردوو بەچیرۆکی ناهونەری ببینین.

بۆنموونەئەگەرچیرۆکی(چای شیرین)و(پەنجا فلس)بەنموونە وەربگرین، ئەوچیرۆکانە بۆکات و سەردەمی خۆیان چیرۆکی هونەری بوونە. بەڵام هەمان ئەوچیرۆکانە ئەگەربەپێی میتۆدی ڕەخنەی ئەمڕۆ بخوێنینەوە،ڕەنگەلەڕووی بونیادی هونەرییەوە بەراورد نەکرێن بەچیرۆکی ئەمڕۆ. بەڵام نابێ هەمان ئەوچیرۆکانە لەچوارچێوەی ستراکتۆری کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی ئەمڕۆ ببینین. چای شیرین باس لەخۆشەویستی دەکات. ئەم چیرۆکە لە ساڵی 1957ئەگەر هەڵە نەبم نووسراوە.

ئایا بابەتێکی وەك خۆشەویستی نێوان کچ و کوڕ بۆ ئەوکات تیمەیەکی نوێ نەبووە؟ ئەو کات خۆشەویستی نێوان کچ و کوڕ لەقەدەغەکراوەکان نەبوو؟ بۆیە ناکرێت ئەوچیرۆکە بەدنیابینی ئەمڕۆ بخوێنینەوە. یاخود بڕوامان وابێت ئەم چیرۆکە هیچ بنەمایەکی هونەری چیرۆکی تێدا نییە. بۆیە زۆر بەلامەوە سەمەرەیە، کاتێ نووسەرێکی گەنج دەبینم کەڕەنگە هەرسێ چوار کتێبی خوێنبێتەوە، یاخود کەسێك کەبڕوانامەیەکی زانستی بەهەر شێوەیەکەوە بێت لەزانکۆ وەرگرتووە(لەگەڵ ڕێزم بۆ ئەوانەی بەمانای وشە ئەکادیمین) دێت بەڕەهایانە چیرۆکەکانی(حسین عارف و مارف خەنەدارو عەلائەدین سجادی و مەم) و چەندین چیرۆکنووسی داهێنەری دوێنێی ئەدەبی کوردی ڕەتدەکاتەوەو پێی وایە ئەمانە چیرۆکی ناهونەرین و بابەتەکانیان بابەتی سادەو ساکارن. یاخودباس لەئاغاو جوتیارو ململانێی چینایەتی ونەخوێندەواری و دیاردە کۆمەڵایەتییەکان دەکەن.

مەگەر ئەو دیاردانە لەسەردەمی ئەوچیرۆکنووسانە بوونیان نەبووە؟ ئەمانە بەشێکی سەرەکی پێکهاتی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردی نەبوونە لەوکاتدا؟ ئایاچیرۆکنووسی کوردلەوقۆناغەدا باسی چی کردبا؟ باسی تەکنەلۆژیای زانیاری، یان پێشکەوتنەکانی ناسا؟ یان چەکی ئەتۆمی کۆریای باکوور؟هەڵەیەکی گەورەیە کەسانێك بێن لەبێ ئاگاییەوە لەمێژوو وهونەری چیرۆکی کوردی، بەپێوەرە ئەدەبییەکانی ئەمڕۆ و بەدنیابینی و پێشکەوتنەکانی ئێستا، چیرۆکی ساڵانی پەنجاو شەستەکانی سەدەی ڕابردوو بخوێننەوە. دواجاریش بەڕەهایی ئەوبۆچوونە دەربڕن کەئەمانە چیرۆکی سادەو لاوازو ناهونەرین. گریمان ئەگەر ئەو کەسانەی بەو شێوەیە بیر دەکەنەوە لەسەردەمی ئەو چیرۆکنووسانە بوونایە چیرۆکی لەوان هونەریترو جوانتریان دەنووسی؟ بێگومان نەخێر. وێرای هەموو ئەمانەش کورتبینییە دەقی چیرۆك یاخود ڕۆمان، تەنها لەیەك توخم کورتبکەینەوە.چونکە دەقی چیرۆك

بونیادێكی هونەرییە كەلەچەندین توخم وڕەگەز پێكهاتووە كەهەموویان بەسەریەكەوە بینای هونەری چیڕۆكەكە پێكدەهێنن.

دەشێ دەقێك لەڕووی یەكێك لەوڕەگەزانە ناهونەری بێت، بەڵام نابێ ئەوە بكرێتە پاساوبۆ ئەوەی هێلێكی ڕاست و چەپ بەسەر كۆی ئەزموونی چیڕۆكنووسێك دابێنین.چیڕۆكی چای شیرین بۆ سەردەمی خۆی، شاكارێك و داهێنانێك بووە. پەنجا فلس بەهەمان شێوە. ژانی گەلی مامۆستا برایم ئەحمەد، هیچ سەردەم و قۆناغێك ناتوانێت بیسڕێتەوە.دوای ژانی گەل بە دەیان ڕۆمانی كوردی نووسراون، بەڵام چەند ژانی گەل لەئەدەبی كوردی هەن؟ ئەوەدەقانە بەرهەمی قۆناغ و سەردەمێكن. دەبێ بەپێوەری نوێگەریانەی ئەو قۆناغ و سەردەمیش هەڵسەنگاندیان بۆ بكرێت و بخوێنرێنەوە.

دەنا كەسێكی ئاساییش نەك نووسەرو ئەكادیمییەك، ئەوە دەزانێت كەچیڕۆكەكانی پەنجاو شەستەكان بەراورد بەقۆناغی ئێستای چیڕۆكی كوردی، پێشكەوتوونین. ئەمە نەداهێنانە، نەبۆچوونێكی نوێ، نە توێژینەوەو لێكۆڵینەوەی زانستی و ماندووبوونی دەوێت تا بیسەلمێنین. بەڵام ئەوچیڕۆكانە دەبێ لەچوارچێوەی زەمەنی نووسینیانەوە بخوێنرێنەوەو هەڵبسەنگێنرێن نەك ئێستا. ئەگەرچیڕۆكی ناهونەری و لاوازن، ئەوا دەبێ بەپێی دیدگا ڕەخنەییەكانی ئەوزەمەنەی دەقەكەی تیادا نووسراوە ئەوە ساغ بكرێتەوە. نەك بەراوردیان بكەین بەچیڕۆكێك كەلەزەمەنی پێشكەوتنی تەكنەلۆژیای زانیاریی و نەمانی چەوسانەوەی چینایەتی و ململانێی ئاغاو جوتیار نووسراون.بەهەمان شێوە ئەگەر لەسەرئاستی زمان و نووسینیش بڕوانینە چیڕۆكی ساڵانی پەنجاكان، ئەوا وەك چیڕۆكەكانی ئێستا نین.

چونكە زمان وەك ڕەگەزێكی فەرهەنگی لەنوێبوونەوەو پێشكەوتن دایە. ناوەڕۆك و فۆڕمی زمان بەپێی قۆناغە كلتووری و فەرهەنگییەكە دەگۆڕێت. بۆیە زۆرئاسایە زمان لەچیڕۆكی ساڵانی پەنجاكاندا، زمانێكی تەواو واقعیانە بێت، یاخود وەسفیانە بێت.ئەگەر ڕەگەزی فەنتازیا لەچیڕۆكەكانی ئەوقۆناغەدا نەبوو، ئەوا مانای وانییە چیڕۆكنووسانی ئەوكات داهێنانیان نەكردووە. یاخودچیڕۆكەكانیان چیڕۆكی سادەن.بەپیچەوانەوە، هەموودەقێك زادەی سەردەم و قۆناغێكە.پێشكەوتنی مرۆڤایەتیش لەهەموو قۆناغەكاندا، بەسیماوگوتاری جیادەردەكەوێت.زۆرئاسایە زمانی چیڕۆكی ئەو ساڵانە زمانێك بێت ڕەنگدانەوەی ئایدیۆلۆژیا، واقیعی ساسی كۆمەڵگە.

هەموومان دەزانین دیارترین خەسڵەتە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی دوای جەنگی جیهانی دووەم، پرسی نەتەوە ئازادی نەتەوەکان بووە. ئەگەر چیڕۆکنووسێکی ساڵانی پەنجاکان باس لە ململانێی سیاسی و چەوسانەوەی سیاسی کورد بکات، هیچ لەوە کەمناکاتەوە کەبابەتێکی سیاسی لەچیڕۆکەکانیدا بەرجەستە کردووە. دەبێ دەقی ئەدەبی، بەبەرهەمی ئەو زەمەن و شوێنە ببینین کەتیایدا نووسراوە. ئاساییە لەقۆناغێکی دیکەدا بگەڕێینەوە سەرئەو دەقانەوە ڕەخنەیان بکەین. بەڵام نابێ بەپاساوی دیدگای ڕەخنەیی(کەلەڕاستیدا ڕەخنە نییە) ڕەتبکرێنەوە. یاخود لە بەهای ئەدەبییان کەمبکرێتەوە بەپاساوی ئەوەی ئەو چیڕۆکنووسە باسی ستەمی ئاغا لەجوتیار دەکات.

ئەی لەساڵانی پەنجاکان باسی چی بکات.ئاغاکان ئێستاش دەستیان بڕوا، هەزارەها جوتیار دەچەوسێننەوە. ئەم ڕوانیننە کورتەی بەشێکی یەکجار کەم لەنووسەرانی ئێمە، هیچ نییە جگە لەگرێی خۆبەکەمزانین لە ئاست ئەوانی تری دەرەوەی دنیای ئەدەبی کوردی. گرێیەك کەبەردەوام دوژمنان هەوڵی دروست کردنیان داوە لەهزرو سایکۆلۆژیای مرۆڤی کوردو بەداخەوە لەبەشێکی زۆریشیاندا سەرکەوتووبوونە لەم ئامانجەیان…

سەدیق سەعید ڕواندزی

-______________

*ئەم بابەتە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارەی ڕۆژی پێنچشەممە 2-9-2018 بڵاوکراوەتەوە…